

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-79>

УДК 339.7

Татарин Н.Б., Бундз Н.Б., Кравчук А.С.
Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття “фондовий ринок”, проаналізовано стан фондового ринку України на сучасному етапі. Досліджено динаміку показників обсягів та кількості випусків акцій та облігацій підприємств та обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі протягом 2017–2020 років. Проведений аналіз показав, що протягом досліджуваного періоду відбувалося зниження цих показників. Крім цього, висвітлено основні проблеми, які гальмують розвиток ринку, зокрема це недостатня прозорість вітчизняного фондового ринку, недосконалість законодавчого регулювання, недостовірність інформації про діяльність учасників фондового ринку, нестабільна ситуація в Україні тощо. Також запропоновано можливі заходи для покращення загальної ситуації на ринку та для стимулювання подальшого розвитку фондового ринку України. На сьогоднішній день без вжиття цих заходів з боку держави ефективне функціонування фондового ринку України є неможливим.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, акції, облігації, фондова біржа, економічна нестабільність, покращення фондового ринку.

Tataryn Natalia, Bundz Natalia, Kravchuk Anna
Ivan Franko National University of Lviv

STOCK MARKET OF UKRAINE: CURRENT STATE AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT

Summary. This article is devoted to the analysis of a very relevant topic of modernity, which relates to the general state of the stock market of Ukraine, as well as the problems of identifying its functioning and research of possible ways to solve them. The relevance of our study is that today, having a fairly large number of stock market research, this problem still remains poorly understood. The stock market of Ukraine does not have a single policy for its development, and also has some shortcomings. This creates a problem for our study, as the stock market improves every year and integrates into the world space. The article considers the main approaches of various scientists to define the essence of the concept of "stock market" and highlights the essence of this concept in accordance with the Law of Ukraine "On Securities and Stock Market". The state of the stock market of Ukraine at the present stage is analyzed. The dynamics of the volume and number of issues of shares and bonds of enterprises and the volume of exchange contracts with securities on trade organizers during 2017–2020 are studied. The analysis showed that during the study period there was a decrease in these indicators. In addition, the main problems that hinder market development are highlighted, in particular, the lack of transparency of the domestic stock market, imperfect legislation, inaccurate information about the activities of stock market participants, the unstable situation in Ukraine and more. Possible measures to improve the general market situation and to stimulate further development of the stock market of Ukraine are also proposed, namely the creation of an appropriate legal framework that will regulate the rights of all stock market participants, increase the efficiency of state supervision and control over the stock market of Ukraine, increase market competitiveness, ensure compliance with international financial reporting standards, in particular on the results of stock exchanges and others. To date, without the adoption of these measures by the state, the effective functioning of the stock market of Ukraine is impossible.

Keywords: stock market, securities, stocks, bonds, stock exchange, economic instability, stock market improvement.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день досить важливе місце у розвитку ринкової економіки займає фондовий ринок, який є одним із головних джерел залучення капіталу та спрямування на інноваційний розвиток економіки країни. В Україні фондовий ринок почав формуватися відносно недавно, після отримання незалежності і через це він має багато недоліків та проблем, які потрібно вирішувати. Порівняно із фондовими ринками розвинутих країн світу, український фондовий ринок є менш розвинутим, тому дослідження сучасних умов та особливостей розвитку фондового ринку України є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням сутності фондового ринку та проблем його розвитку займалися багато українських та зарубіжних вчених. Серед них Павлов В.І.,

Романенко О.Р., Буренін О.М., Шкварчук Л.О., Янчинська Т.М., Кушлін В.І., Гриньова В.М., Видяпіна В.І., Мозговий О.М., Джонк М.Д., Гітман Л.Дж., Найман Е.Л., Кравченко Ю.Я. та інші.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану фондового ринку України, виявлення основних проблем його розвитку, а також визначення можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний фондовий ринок є важливою та невід'ємною частиною фінансової системи ринкової економіки. Різні вчені трактують це поняття по-різному. Розглянемо деякі з них (табл. 1) [1].

Окрім визначень багатьох вчених, розглянемо також визначення, яке наведено у Законі України “Про цінні папери та фондовий ринок”.

Сутність поняття “фондовий ринок” відповідно до поглядів вчених

№ п/п	Вчений	Сутність поняття “фондовий ринок”
1.	Павлов В.І.	Фондовий ринок – це такий тип ринку, де за незначний час створюються необхідні умови і відбувається швидка мобілізація, ефективний розподіл, перерозподіл і раціональне розміщення фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави з урахуванням інтересів і потреб суспільства шляхом здійснення емісії цінних паперів різними емітентами.
2.	Романенко О.Р.	Фондовий ринок – це сфера, в якій реалізуються відносини власності, здійснюється вільне переміщення цінних паперів між різними секторами економіки, формуються фінансові джерела економічного зростання, концентруються і розподіляються інвестиційні ресурси, створюються доброзичливі умови конкуренції, умови обмеження монополізму.
3.	Буренін О.М.	Фондовий ринок – це ринок, що опосередковує кредитні відносини й відносини співволодіння за допомогою цінних паперів.
4.	Шкварчук Л.О.	Фондовий ринок – це система економіко-правових відносин, пов'язаних з випуском та обігом цінних паперів.
5.	Кушлін В.І.	Фондовий ринок – один з основних механізмів акумулювання заощаджень і їх трансформації в інвестиції.
6.	Видапіна В.І.	Фондовий ринок – це система економічних відносин між тим, хто випускає і продає цінні папери, і тим хто їх купує і стає їх власником.

Джерело: розроблено авторами на основі [1]

Відповідно до цього закону, фондовий ринок (ринок цінних паперів) – це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів). Учасники фондового ринку – емітенти (у тому числі іноземні) або особи, що видали неемісійні цінні папери, інвестори в цінні папери, інституційні інвестори, професійні учасники фондового ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, у тому числі саморегулювні організації професійних учасників фондового ринку [2].

Фондовий ринок в тій чи іншій країні, перш за все, характеризується обсягом випущених акцій та облігацій підприємств. Проаналізуємо дані Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо розвитку фондового ринку України (табл. 2). Так, протягом 2020 року Комісією зареєстровано 62 випусків акцій на суму майже 29 млрд грн, в той час як у 2019 році – 78 випусків акцій на суму 63,5 млрд грн, що свідчить про зменшення обсягу зареєстрованих випусків акцій на 34,5 млрд грн у 2020 році. Протягом січня-грудня 2018 року Комісією зареєстровано 93 випусків акцій на суму 22,26 млрд грн, а у 2017 році – 118 випусків акцій на суму 324,8 млрд грн. Порівнюючи дані за ці два роки, ми бачимо, що обсяг випусків акцій у 2018 році зменшився на 302,5 млрд грн.

Розглянемо обсяг та кількість випусків облігацій підприємств. У таблиці 2 ми бачимо, що обсяг

випуску облігацій у 2020 році є на 18,7 млрд грн більшим, ніж у 2019 році і становить 29,9 млрд грн. Комісією протягом січня-грудня 2018 року було зареєстровано 110 випусків облігацій підприємств на суму 15,46 млрд грн. Порівняно з аналогічним періодом 2017 року обсяг зареєстрованих випусків облігацій підприємств збільшився на 7,1 млрд грн [3].

Таким чином, проаналізувавши дані Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо обсягу та кількості випусків акцій та облігацій підприємств, ми можемо зробити висновок про те, що протягом досліджуваного періоду тенденція до зростання обсягу випуску акцій спостерігається лише у 2019 році, а обсягу облігацій підприємств – у 2018 та 2020 роках, в той час як кількість випусків акцій та облігацій підприємств протягом 2017–2020 років постійно скорочувалась. Графічно це зображено на рисунку 1 та рисунку 2.

Окрім того, суттєвою характеристикою фондового ринку є обсяг біржової торгівлі цінними паперами. Проаналізуємо обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі протягом 2017–2020 років (табл. 3).

Впродовж 2017–2020 років в Україні діюча кількість організаторів цінними паперами коливалася від 8 до 4. На кінець 2020 року їх кількість скоротилася до мінімуму у порівнянні з попередніми роками. Це були: ПрАТ Фондова біржа “Перспектива”, АТ “Фондова біржа ПФТС”,

Таблиця 2

Обсяг та кількість випусків акцій та облігацій підприємств, зареєстрованих Комісією протягом 2017–2020 рр.

	Обсяг випуску, млн грн		Кількість випусків, шт.	
	Акції	Облігації	Акції	Облігації
2017	324 844,24	8 350,30	118	114
2018	22 263,97	15 458,53	93	110
2019	63 539,38	11 206,087	78	88
2020	28 998,25	29 883,99	62	86

Джерело: складено авторами на основі [3]

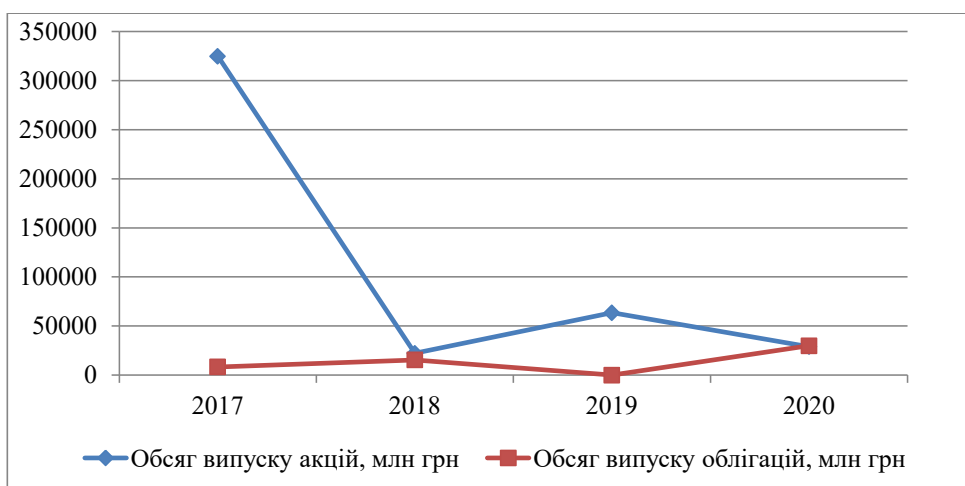

Рис. 1. Обсяг випуску акцій та облігацій підприємств, млн грн

Джерело: [3]

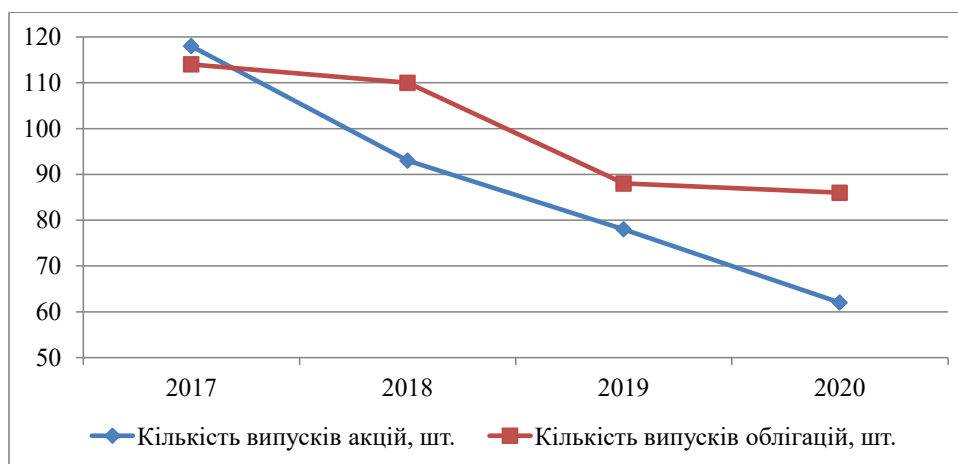

Рис. 2. Кількість випусків акцій та облігацій підприємств, шт.

Джерело: [3]

ПрАТ «Українська біржа» (УБ), ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» (УМВБ).

За результатами торгів на організованому ринку протягом січня-грудня 2017 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами склав 205,7 млрд грн. За аналогічний період 2018 року цей обсяг склав 260,8 млрд грн, що є на

55,1 млрд грн (26,7%) більше, ніж у попередньому році. У 2019 році обсяг біржових контрактів з цінними паперами у порівнянні з 2018 роком збільшився на 44,2 млрд грн. (16,9%) і становив 305 млрд грн. Протягом 2020 року цей показник склав 282,6 млрд грн, що є на 22,4 млрд грн. меншим, ніж у попередньому році.

Таблиця 3

Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі протягом 2017–2020 рр., млрд грн

Організатор торгівлі	Роки			
	2017	2018	2019	2020
Перспектива	127,4	127,3	186,4	166,0
ПФТС	64,3	112,5	114,8	115,4
УБ	13,4	21,0	3,8	1,2
ІННЕКС	0,1	0,0005	-	-
КМФБ	0,08	-	-	-
УМВБ	-	0,03	0,004	0,006
Універсальна	0,4	-	-	-
УФБ	0,001	-	-	-
Усього	205,7	260,8	305,0	282,6

Джерело: складено авторами на основі [3]

Отже, з даної таблиці ми бачимо, що найбільша кількість випусків цінних паперів, які перебувають в обігу на фондових біржах, були розміщені на ПФТС, біржі «Перспектива» та Українській біржі. Перше місце за об'ємами торгів протягом досліджуваного періоду посідає ПрАТ «Перспектива». ПФТС залишається на другому місці, а Українська біржа – на третьому. Проте обсяги торгів у ПрАТ «Українська біржа» у 2020 році значно скоротилися порівняно з 2017 та 2018 роками.

На жаль, загалом обсяги українського фондового ринку у світовому масштабі залишаються незначними. Сумарно за 2020 рік обсяг торгів цінними паперами склав близько 282,6 млрд грн (10 млрд дол. США). Для порівняння, обсяг торгів на Варшавській фондовій біржі щорічно складає більше 340 млрд дол. США, а на Нью-Йоркській фондовій біржі щодня торгується паперів на суму близько 54 млрд дол. США [4].

Дослідивши показники фондового ринку України, можна зробити висновок про те, що на даний час він є не дуже розвиненим і має безліч проблем, які гальмують його розвиток. Серед них:

- необґрунтованість, несвочасність, а також часто недостовірність інформації про діяльність учасників фондового ринку;
- недостатнє законодавче регулювання;
- низька ліквідність;
- відсутня розвинута мережа фондових бірж;
- досить низький рівень капіталізації;
- надмірна залежність українського фондового ринку від тенденцій на світових фінансових ринках;
- економічна та політична нестабільність в країні;
- недостатній рівень фінансової грамотності населення;
- недовіра до фондового ринку з боку населення;
- наявність тіньової економіки;
- недостатня прозорість діяльності українського фондового ринку;
- обмежена кількість ліквідних та інвестиційно привабливих фінансових інструментів (наприклад, більшість акцій українських емітентів є занадто ризиковими для інвесторів) та інші проблеми [5].

Таким чином, без подолання вищезазначених проблем ефективного функціонування та стабільний розвиток фондового ринку України є неможливим. Отож, для вирішення зазначених проблем, а також покращення ситуації на українському фондовому ринку, необхідно впровадити певний комплекс заходів, а саме:

- вдосконалення механізмів інформаційного забезпечення учасників фондового ринку, оскільки розвиток інформаційних технологій є необхідним для економічного зростання країни;

- створення відповідної законодавчої бази, яка регулюватиме права та обов'язки усіх учасників на фондовому ринку;
- підвищення ефективності державного нагляду та контролю за діяльністю фондового ринку;
- покращення якості обслуговування за допомогою використання новітніх технологій;
- забезпечення дотримання світових стандартів фінансової звітності, зокрема щодо результатів діяльності фондових бірж;
- підвищення конкурентоспроможності фондового ринку України;
- розширення діапазону та підвищення якості послуг, що надаються учасниками ринку;
- забезпечення достатнього рівня захисту інвесторів, які могли б вкласти свої кошти у цінні папери і таким чином покращити ситуацію на фондовому ринку тощо [6].

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищесказане щодо сучасного стану фондового ринку України, його проблем та подальшого вдосконалення, можна зробити висновок, що український фондовий ринок має досить великий потенціал розвитку, проте важливим є створення сприятливих умов та нових можливостей на ньому. Створення розвиненого фондового ринку дасть змогу забезпечити відповідні умови для ринкової трансформації національної економіки, а також сталого розвитку міжнародних відносин. Кількісні показники розвитку фондового ринку України мають не зовсім позитивну динаміку, оскільки за останні роки кількість фондових бірж в Україні скоротилась. Крім цього, обсяг та кількість випущених акцій та облігацій також зменшувались протягом 2017–2020 років.

Таким чином, фондовий ринок України знаходиться на етапі розвитку та інтеграції у світовий простір. Як вже зазначалося, на сьогоднішній день існує велика кількість проблем, які стримують розвиток та ефективне функціонування українського фондового ринку, зокрема нестабільна економічна ситуація в країні, недостатня прозорість ринку, низька ліквідність та капіталізація, низький рівень якості послуг, які надаються певними фондовими біржами, недостатнє законодавче регулювання тощо.

Успішний розвиток вітчизняного фондового ринку потребує структурних зрушень та здійснення конкретних заходів задля покращення діяльності та функціонування фондового ринку, а саме збільшення ліквідності, капіталізації та прозорості ринку, посилення контролю за діяльністю фондового ринку з боку держави, формування єдиної цілеспрямованої державної стратегії розвитку фондового ринку в Україні, підвищення якості надання послуг та обслуговування клієнтів фондовими біржами, що забезпечить підвищення популярності та довіри громадян до фондового ринку України загалом.

Список літератури:

1. Вавженчук С.Я. Правове регулювання фондового ринку : підручник. Київ : КНЕУ, 2013, 582 с.
2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 16.11.2017 № 2210-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 25.03.2021).
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний сайт. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення: 25.03.2021).
4. Третякова О.В., Харабара В.М., Грешко Р.І. Фондовий ринок України: особливості функціонування в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 103–107. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2020/20.pdf (дата звернення: 25.03.2021).

5. Селіванова К.В., Ключко Л.А. Фондовий ринок в Україні: проблеми та основні напрями їх вирішення. *Молодий вчений*. 2020. № 4. С. 352–355. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/4/73.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).
6. Мельник О.І., Капітан І.М. Сучасні тенденції розвитку фондового ринку України. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/60.pdf (дата звернення: 25.03.2021).

References:

1. Vavzhenchuk S. (2013) *Pravove rehulivannia fondovoho rynku: pidruchnyk*. Kyiv: KNEU, 582 p.
2. Law of Ukraine “On Securities and Stock Market” of November 16, 2017 № 2210-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
3. National Securities and Stock Market Commission. Official site. Analytical data on stock market development. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
4. Tretyakova O., Kharabara V., Greshko R. (2020) Fundamental market of Ukraine: features of functioning in modern conditions. *Economy and state*, no. 5, pp. 103–107. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2020/20.pdf
5. Selivanova K., Klusko L. (2020) Ukrainian stock market: problems and the ways of solving these issues. *Young scientist*, no. 4, pp. 352–355. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/4/73.pdf>
6. Melnyk O., Kapitan I. (2019) Modern trends of stock market development in Ukraine. *Efficient economy*, no. 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/60.pdf